Татарстан Республикасы Алексеевск районының муниципаль бюджет гомуми белем бирү учреждениесе «Зур Тигәнәле төп гомуми белем бирү мәктәбе »

«Каралды»
Татар теле һәм әдәбияты укытучыларының
методик берләшмәсе җитәкчесе
__________ Ахметзанова И.Р.
Беркетмә № 1
29 нчы август 2018 нче ел

«Килешенде»
Уку-укыту эшләре буенча
директор урынбасары
__________ А.Н.Сайфутдинова
31 нче август 2018 нче ел

«Раслыйм»
Мәктәп директоры
__________ И.Н.Галимов
Боерык № 58
31 нче август 2018 нче ел

Әдәбияттан 9 сыйныф өчен эш программасы

Төзеде : 1 квалификацион категорияле татар теле ,әдәбияты укытучысы Әхмәтҗанова Илсөя Ринат кызы

Педсовет утырышында каралды
Беркетмә №1, 31 нче август 2018 нче ел

2018

Аңлатма язуы

Программа түбәндәге дәүләт документларына нигезләнеп язылды:

1. “Татарстан Республикасы дәүләт телләре һәм Татарстан Республикасында башка телләр турында” Татарстан Республикасы Законы (2004 ел, 1 июль).
2. “2004-2013 нче елларга Татарстан Республикасы дәүләт телләрен һәм Татарстан Республикасында башка телләрне саклау, өйрәнү һәм үстерү буенча Татарстан Республикасы Дәүләт программасы” (2004 ел, 11 октябрь).
3. Россия Федерациясенең 309-ФЗ номерлы Законы (2007 ел, 1 декабрь).
4. Татар әдәбиятыннан гомуми белем бирүнең дәүләт стандарты. ТР Мәгариф һәм фән министрлыгы. – Казан, 2008.
5. Татар урта мәктәпләре өчен әдәбият программалары (5-11 нче сыйныфлар). – Казан: “Мәгариф” нәшрияты, 2010.

Дәреслек: Әдәбият (Борынгы һәм Урта гасыр, XIX йөз татар әдәбияты): Татар урта гомуми белем бирү мәктәпләренең һәм гимназияләренең 9 нчы сыйныфы, урта махсус уку йортлары, педагогия училищелары, колледж һәм лицей укучылары өчен дәреслек / Миңнегулов Х.Й., Садретдинов Ш.А. - Өченче басма. – Казан: Мәгариф, 2005.

Хрестоматия: Әдәбияттан хрестоматия: Татар урта гомуми белем бирү мәктәпләренең 9 нчы сыйныфы өчен / Төзүчеләр Миңнегулов Х.Й., Садретдинов Ш.А. – 3 нче басма. – Казан: Мәгариф, 2005.

Методик ярдәмлекләр:

Хөснетдинова Л.К. 9 нчы сыйныфта әдәбият укыту: укытучылар өчен кулланма. – Яр Чаллы, 2006.

Заһидуллина Д.Ф. Мәктәптә татар әдәбиятын укыту методикасы. – Казан: Мәгариф, 2004.

Заһидуллина Д.Ф., Закирҗанов Ә.М., Гыйләҗев Т.Ш. Татар әдәбияты: Теория. Тарих. – Казан: Мәгариф, 2004.

9 нчы сыйныф өчен программада татар әдәбиятына 68 дәрес каралган, эш программасында да уку елы дәвамында 68 дәрес үткәрү планлаштырыла. Һәр тема программада каралган сәгать санынча өйрәнелә. Аерма бары тик “Кыйссаи Йосыф” әсәрен өйрәнү дәресләренә генә карый: ул бер дәрескә арттырылды. Аның өчен йомгаклау һәм имтиханга әзерләнү дәресләреннән бер сәгать алынды. Дәресләрдә “Борынгы һәм Урта гасыр әдәбияты” интерактив китабын куллану, Интернет ресурслары белән эшләү кебек эш төрләреннән дә киңрәк файдалану, компьютер технологияләрен күбрәк кертү планлаштырыла. Программа материалының күләмле булуын истә тотып, өйгә индивидуаль эшләр дә күп бирелә.

9-11 нче сыйныфларда татар әдәбиятыннан урта (тулы) гомуми белем бирүнең максатлары

1. Татар әдәбиятының тарихи барышы турында гомуми караш булдыру.
2. Татар әдәбиятының барышын, аның аерым чорлардагы торышын, чор әдәбиятының йөзен билгеләүче язучылар иҗатын анализларга һәм бәяләргә өйрәтү.
3. Әдәби-теоретик белемнәр нигезендә әдәби әсәрнең, язучы иҗатының, чор әдәбиятының, гомумән, татар әдәбиятының үзенчәлекләрен табарга күнектерү.
4. Текст һәм башка мәгълүмати чаралар белән эшләү, аннан кирәкле мәгълүматны ала белү һәм аны тиешенчә үзгәртә алу күнекмәләрен үстерү.
5. Иҗади фикерләүдәге уртак һәм милли үзенчәлекләрне танырга өйрәтү.

Бурычлар

1. Өйрәнелгән әдәби әсәрләрне чорларның үсеш тәртибендә системалы итеп күзалларга ярдәм итү.
2. Әдәби әсәрнең эстетик кыйммәтен, төрен һәм жанрын билгеләргә өйрәтү.
3. Әдәби әсәрне анализлау күнекмәләре булдыру.
4. Шигъри текстларны яисә чәчмә әсәрләрдән өзекләрне ятлату.
5. Укучының мөстәкыйль фикерләвен, гомумиләштереп нәтиҗәләр ясау сәләтен үстерү.
6. Бәхәсләрдә катнашу, оппонентларның фикерен исәпкә алып, үз карашларыңны раслау һәм дәлилләү күнекмәләре булдыру.
7. Рефератлар, докладлар әзерләргә өйрәтү.
8. Әдәби әсәрләр һәм ирекле темалар буенча сочинение язу күнекмәләрен үстерү.
9. Әдәбият теориясе, әдәбият тарихы, сәнгатьнең башка төрләре бергәлегендә укучыда әдәбиятны мөстәкыйль үзләштерерлек күнекмәләр булдыру һәм әдәбият-сәнгать белән даими кызыксыну тәрбияләү.
10. Матур әдәбиятта халык тарихы, милләт язмышы гәүдәләнешенә укучыларның игътибарын туплау.
11. Әдәби әсәрнең эстетик кыйммәтен, поэтикасын аңларлык эстетик зәвык булдыру.
12. Укучыларда кешелеклелек, горурлык, үз кадереңне белү хисләре тәрбияләү.

Укучыларының белем дәрәҗәсенә таләпләр

1. Әдәби-тарихи процессның төп закончалыкларын, этапларын, чор әдәбиятына зур өлеш керткән әдипләр иҗатын белү.
2. Мәктәп курсында өйрәнелгән әсәрләрне чорларның үсеш тәртибендә өзлексез барыш итеп күзаллау.
3. Әдәбият тарихы һәм теориясе буенча белемнәргә (тема, проблема, идея, пафос, образлар системасы, сюжет-композиция, телнең сәнгати сурәтләү чаралары, әдәби деталь) нигезләнеп, әдәби әсәрне анализлау һәм шәрехләү.
4. Әсәрне чорга хас әдәби юнәлеш белән бәйлелектә тикшерә һәм аңлата белү.

5. Классик әдипләребезнең тормыш һәм иҗат юлларының төп фактларын белү.
6. Әдәбият теориясенә караган иң әһәмиятле төшенчәләрне, аларның билгеләмәләрен белү (әдәби процесс, иҗат методы, сәнгатьчә алымнар-чаралар, анализ төрләре, язучының стиле, әдәбият һәм чор, шәхес һәм җәмгыять бәйләнешләре).
7. Татар әдәбиятында традицияләр һәм яңару процессы, жанрлар үсеше турында гомуми күзаллау булу.

Формалаштырылырга тиешле күнекмәләр

1. Әдәби әсәрне иҗтимагый һәм мәдәни тормыш күренешләре белән бәйлелектә аңлау.
2. Өйрәнелгән әсәрләр буенча яки бирелгән тема буенча сочинение яза белү.
3. Тәкъдим ителгән яки укучы үзе сайлаган әсәрләрне (шигырь, проза) яттан сөйләү.
4. Язучыларның иҗатларын, әсәрләрен чагыштырып уртак һәм аермалы якларын аңлата, бәяли белү.
5. Татар һәм рус телендәге әсәрләргә телдән һәм язмача фикереңне белдерә, аларга бәя бирә алу.
6. Дәреслек белән эшләү, конспектлар төзү, белешмә әдәбияттан (төрле сүзлекләрдән, тәнкыйть материалларыннан, фәнни чыганаклардан һ.б.) файдалану күнекмәләре булу

Программа эчтәлеге

1. Кереш. Тарихи-әдәби процесс һәм аның үзенчәлекләре. Матур әдәбиятның кеше тормышында тоткан урыны.(1сәг.)
2. Татар-төрки әдәбиятының чыганаклары.
Рун язулы истәлекләр. Уйгур язулы истәлекләр. Гарәп язулы истәлекләр: М.Кашгарый “Диване лөгатет-төрк”, Й.Баласагунлы “Котадгу белек”.(1сәг.)
3. Әхмәд Йүгнәки,Әхмәд Ясәви һәм Сөләйман Бакырганый иҗатлары турында кыскача мәгълүмат бирү.
Ислам дине һәм төрки-татар мәдәнияте Коръән.(1сәг.)
4. *Класстан тыш уку.* М.Хәбибуллин “Кубрат хан” романы..Болгар чоры эдэбияты.(1сәг.)
5. Шәхес һәм шагыйрь буларак ,Кол Гали турында белешмә. “Кыйссаи Йосыф” поэмасының язылу һәм яшәү тарихы.(1сәг.)
6. “Кыйссаи Йосыф”ның сюжеты (уку һәм анализлау).(1сәг.)
7. “Кыйссаи Йосыф”ның сәнгатьчә эшләнеше, әһәмияте. Поэманы гомумиләштереп анализлау.(1сәг.)
8. “Кыйссаи Йосыф”ның сәнгатьчә эшләнеше, әһәмияте. Поэманы гомумиләштереп анализлау.
9. *Бәйләнешле сөйләм үстерү.* Сочинение жанрлары турында тулы белешмә бирү. Сочинение язу.(1сәг.)
10. Алтын Урда чоры әдәбиятына күзәтү. Суфичылык. XIV йөз әдипләре. Рабгузый, Харәзми, М.Болгари, Әхмәд Үргәнчи әсәрләре.(1сәг.)
11. Хисам Кятиб “Җөмҗөмә солтан”. *Класстан тыш уку.*Котб “Хөсрәү вә Ширин”(1сәг.)
12. С.Сараиның тәрҗемәи хәле. “Гөлстан бит-төрки” әсәрен, “Сөһәйл вә Гөлдерсен” дастанын уку һәм анализлау.(1сәг.)
13. Казан ханлыгы әдәбиятына кереш. “Идегәй” дастаны.(1сәг.)
14.Казан ханлыгы ы чоры эдэбияты. XV-XVI йөзләрдә иҗат иткән әдипләр. Өмми Кәмал, Мөхәммәт Әмин, Кол Шәриф, Шәрифи иҗатлары турында кыскача мәгълүмат.(1сәг.)
15. Мөхәммәдьярның тәрҗемәи хәле. “Төхфәи мәрдан”, “Нуры содур” поэмалары.(1сәг.)
Казан ханлыгы чоры әдәбиятына йомгак(1сәг.)
16.Бәйләнешле сөйләм үстерү.Мөхәммәдьяр –гуманистик шагыйрь дигән темага әңгәмә. Татар поэзиясен үстерүгә Мөхәммәдьяр керткән өлеш
17.XVII йөз әдәбиятына күзәтү. “Дәфтәре Чыңгызнамә”, “Гайса углы Амәт”, “Җәмигъ-әт-тәварих” әсәре турында мәгълүмат. *Класстан тыш уку.Ф.*Латыйфи “Хыянәт” романы.(1сәг.)
18. Мәүла Колыйның тәрҗемәи хәле. “Хикмәтләр”ен уку һәм анализлау. Габди иҗаты турында кыскача мәгълүмат. Шигырьләрен уку һәм анализлау.(1 сәг.)
19. XVIII йөз әдәбияты. Тарихи-мәдәни күзәтү. XVIII гасыр татар әдәбиятында жанрлар. “Мәҗмугыл хикаят” җыентыгы.(1сәг.)
20. XVIII йөздә иҗат иткән әдипләр. Габдессәлам, Габделмәннан Мөслим углы, Әхмәдбик, Т.Ялчыгол һ.б. язучыларның иҗатларына күзәтү.(1 сәг.)
21. Г.Утыз Имәни. Тәрҗемәи хәле. Иҗатына гомуми күзәтү. Фәнни хезмәтләре. Г.Утыз Имәнинең әсәрләрен уку, анализлау.(1 сәг.)
22. Борынгы һәм Урта гасыр әдәбиятына йомгак. *Бәйләнешле сөйләм үстерү.* Урта гасыр әдәбияты буенча сочинение.(1сәг.)
23. XIX йөзнең беренче яртысында әдәбиятка күзәтү. Җәмгыять тормышына, мәгърифәт үсешенә тәэсир иткән факторлар.(1сәг.)
24. Әбелмәних Каргалый иҗаты.(1сәг.)
25. Һ.Салихов, Ш.Зәки-Суфи иҗатларына күзәтү.(1сәг.)
26. Г.Кандалый – татар әдәбиятында дөньяви поэзияне башлап җибәрүче. “Мулла белән абыстай” шигырен уку һәм анализлау. Г.Кандалый иҗатында дөньяви мәхәббәт. Кандалый реализмы. Хатын-кызларга багышланган поэмалары, шигъри хатлары.(1сәг.)
27. К.Насыйриның тормыш юлы. Гыйльми-мәгърифәтчелек эшчәнлеге. К.Насыйриның матур әдәбият һәм фольклор өлкәсендәге хезмәтләре.(1сәг.)
28. К.Насыйриның тормыш юлы. Гыйльми-мәгърифәтчелек эшчәнлеге. К.Насыйриның матур әдәбият һәм фольклор өлкәсендәге хезмәтләре.(1сәг.)
29.“Кырык бакча” китабы, “Кырык вәзир” кыйссасы. *Бәйләнешле сөйләм үстерү.* Сочинение язу. “К.Насыйри үз халкының һәм үз чорының улы булган” (К.Дмитриев).(1сәг.)
30. Реалистик проза үсеше. М.Акъегетнең тормышы, иҗаты. “Хисаметдин менла” романын уку һәм анализлау.(1сәг.)
31. М.Акъегетнең “Хисаметдин менла” романын уку һәм анализлауны дәвам итү.әг.)
32. Риза Фәхретдиннең иҗади эшчәнлеге. “Әсма, яки Гамәл вә җәза” әсәрен уку һәм анализлау.(1сәг.)
33. З.Бигиевнең тормышы, иҗаты. “Мавәрәэннәһердә сәяхәт” әсәре. З.Бигиевнең “Өлүф, яки Гүзәл кыз Хәдичә” романын уку һәм анализлау.(1сәг.)
34. XIX йөзнең икенче яртысында татар поэзиясе. Гомуми күзәтү. М.Акмулланың тормыш юлы, иҗатына күзәтү. “Дамелла Шиһабетдин хәзрәтнең мәрсиясе” һ.б. әсәрләрен уку һәм фикер алышу.(1сәг.)
35. Татар драматургиясенең беренче адымнары. Жанр формалашу. Беренче сәхнә әсәрләрендә күтәрелгән мәсьәләләр. IX сыйныфта өйрәнгәннәргә гомуми йомгак.(1сәг.)

КАЛЕНДАРЬ-ТЕМАТИК ПЛАН

Сәгать саны: атнага – 1 сәгать (елына – 35 сәгать). Шулар арасында: әсәрләр өйрәнү – 25 сәгать, сөйләм үстерү – 6 сәгать (4 - сочинение язу), дәрестән тыш уку - 4 сәгать.

Дәреслек: Әдәбият (Борынгы һәм Урта гасыр, XIX йөз татар әдәбияты): Татар урта гомуми белем бирү мәктәпләренең һәм гимназияләренең 9 нчы сыйныфы, урта махсус уку йортлары, педагогия училищелары, колледж һәм лицей укучылары өчен дәреслек / Миңнегулов Х.Й., Садретдинов Ш.А.. - Өченче басма. – Казан: Мәгариф, 2005.

Хрестоматия: Әдәбияттан хрестоматия: Татар урта гомуми белем бирү мәктәпләренең 9 нчы сыйныфы өчен / Төзүчеләр Миңнегулов Х.Й., Садретдинов Ш.А.. – 3 нче басма. – Казан: Мәгариф, 2005.

Кулланылган кыскартылма сүзләр: МК – методик кулланма (Хөснетдинова Л.К. 9 нчы сыйныфта әдәбият укыту: укытучылар өчен кулланма. – Яр Чаллы, 2006.), ТТ – методик ярдәмлек (Заһидуллина Д.Ф., Закирҗанов Ә.М., Гыйләҗев Т.Ш. Татар әдәбияты: Теория. Тарих. – Казан: Мәгариф, 2004.), ӘТ - әдәбият теориясе, КТ – контроль төре, ИР – Интернет ресурсы, МТК – милли-төбәк компоненты

	Дәреснең темасы	Сәгать саны	план	фактик
	Кереш. Тарихи-әдәби процесс һәм аның үзенчәлекләре. Матур әдәбиятның кеше тормышында тоткан урыны.	1	7.09	
	Татар-төрки әдәбиятының чыганаклары. Рун язулы истәлекләр. Уйгур язулы истәлекләр. Гарәп язулы истәлекләр: М.Кашгарый “Диване лөгатет-төрк”, Й.Баласагунлы “Котадгу белек”.	1	14.09	
	Әхмәд Йүгнәки, Әхмәд Ясәви һәм Сөләйман Бакырганый иҗатлары турында кыскача мәгълүмат бирү. Ислам дине һәм төрки-татар мәдәнияте Коръән..	1	21.09	
	Класстан тыш уку. М.Хәбибуллин “Кубрат хан” романы..Болгар чоры эдэбияты.	1	28.09	
	Шәхес һәм шагыйрь буларак ,Кол Гали турында белешмә. “Кыйссаи Йосыф” поэмасының язылу һәм	1	5.1	

	яшәү тарихы.		0	
	“Кыйссаи Йосыф”ның сюжеты (уку һәм анализлау).	1	12.10	
	“Кыйссаи Йосыф”ның төп образлары, идея - проблематикасы.	1	19.10	
	“Кыйссаи Йосыф”ның сәнгатьчә эшләнеше, әһәмияте. Поэманы гомумиләштереп анализлау.	1	26.10	
	Бәйләнешле сөйләм үстерү. Сочинение жанрлары турында тулы белешмә бирү. Сочинение язу.	1	9.11	
	Алтын Урда чоры әдәбиятына күзәтү. Суфичылык. XIV йөз әдипләре. Рабгузый, Харәзми, М.Болгари, Әхмәд Үргәнчи әсәрләре.	1	16.11	
	Хисам Кятиб “Җөмҗөмә солтан”. *Класстан тыш уку*. Котб “Хөсрәү вә Ширин”	1	23.11	
	С.Сараиның тәрҗемәи хәле. “Гөлстан бит-төрки” әсәрен, “Сөһәйл вә Гөлдерсен” дастанын уку һәм анализлау.	1	30.11	
	Казан ханлыгы әдәбиятына кереш. “Идегәй” дастаны.	1	7.12	
	Класстан тыш уку. Сәйяди “Дастаны Бабахан”.Казан ханлыгы чоры эдэбияты. XV-XVI йөзләрдә иҗат иткән әдипләр. Өмми Кәмал, Мөхәммәт Әмин, Кол Шәриф, Шәрифи иҗатлары турында кыскача мәгълүмат.	1	14.12	
	Мөхәммәдьярның тәрҗемәи хәле.	1	2	

	“Төхфәи мәрдан”, “Нуры содур” поэмалары.		1.12	
	Бәйләнешле сөйләм үстерү. Мөхәммәдьяр – гуманист шагыйрь дигән темага әңгәмә. Татар поэзиясен үстерүгә Мөхәммәдьяр керткән өлеш. Казан ханлыгы чоры әдәбиятына йомгак.	1	11.01	
	XVII йөз әдәбиятына күзәтү. “Дәфтәре Чыңгызнамә”, “Гайса углы Амәт”, “Җәмигъ-әт-тәварих” әсәре турында мәгълүмат. *Класстан тыш уку.* Ф.Латыйфи “Хыянәт” романы.	1	18.01	
	Мәүла Колыйның тәрҗемәи хәле. “Хикмәтләр”ен уку һәм анализлау. Габди иҗаты турында кыскача мәгълүмат. Шигырьләрен уку һәм анализлау.	1	25.01	
	XVIII йөз әдәбияты. Тарихи-мәдәни күзәтү. XVIII гасыр татар әдәбиятында жанрлар. “Мәҗмугыл хикаят” җыентыгы.	1	1.02	
	XVIII йөздә иҗат иткән әдипләр. Габдессәлам, Габделмәннан Мөслим углы, Әхмәдбик, Т.Ялчыгол һ.б. язучыларның иҗатларына күзәтү.	1	8.02	
	Г.Утыз Имәни. Тәрҗемәи хәле. Иҗатына гомуми күзәтү. Фәнни хезмәтләре. Г.Утыз Имәнинең әсәрләрен уку, анализлау.	1	15.02	
	Борынгы һәм Урта гасыр әдәбиятына йомгак. *Бәйләнешле сөйләм үстерү.* Урта гасыр әдәбияты буенча сочинение.	1	2.03	
	XIX йөзнең беренче яртысында әдәбиятка күзәтү. Җәмгыять тормышына, мәгърифәт үсешенә тәэсир иткән факторлар.	1	9.03	
	Әбелмәних Каргалый иҗаты.	1	16	

			.03	
	Һ.Салихов, Ш.Зәки-Суфи иҗатларына күзәтү.	1	6.04	
	Г.Кандалый – татар әдәбиятында дөньяви поэзияне башлап җибәрүче. “Мулла белән абыстай” шигырен уку һәм анализлау. Г.Кандалый иҗатында дөньяви мәхәббәт. Кандалый реализмы. Хатын-кызларга багышланган поэмалары, шигъри хатлары.	1	13.04	
	XIX йөзнең икенче яртысындагы татар әдәбиятына гомуми бәяләмә-күзәтү. Ш.Мәрҗани, Х.Фәезхановларның эшчәнлеге һәм иҗаты турында кыскача мәгълүмат бирү.	1	20.04	
	К.Насыйриның тормыш юлы. Гыйльми-мәгърифәтчелек эшчәнлеге. К.Насыйриның матур әдәбият һәм фольклор өлкәсендәге хезмәтләре.	1	27.04	
	Класстан тыш уку. “Кырык бакча” китабы, “Кырык вәзир” кыссасы. *Бәйләнешле сөйләм үстерү*. Сочинение язу. “К.Насыйри үз халкының һәм үз чорының улы булган” (К.Дмитриев).	1	4.05	
	Реалистик проза үсеше. М.Акъегетнең тормышы, иҗаты. “Хисаметдин менла” романын уку һәм анализлау.	1	11.05	
	М.Акъегетнең “Хисаметдин менла” романын уку һәм анализлауны дәвам итү.	1	11.05	
	Риза Фәхретдиннең иҗади эшчәнлеге. “Әсма, яки Гамәл вә җәза” әсәрен уку һәм анализлау.	1	18.05	
	З.Бигиевнең тормышы, иҗаты. “Мавәраэннәһердә сәяхәт” әсәре. З.Бигиевнең “Өлүф, яки Гүзәл кыз Хәдичә” романын уку һәм	1	25.0	

	анализлау.		5	
	XIX йөзнең икенче яртысында татар поэзиясе. Гомуми күзәтү. М.Акмулланың тормыш юлы, иҗатына күзәтү. “Дамелла Шиһабетдин хәзрәтнең мәрсиясе” һ.б. әсәрләрен уку һәм фикер алышу.	1	25.05	
	Татар драматургиясенең беренче адымнары. Жанр формалашу. Беренче сәхнә әсәрләрендә күтәрелгән мәсьәләләр. IX сыйныфта өйрәнгәннәргә гомуми йомгак.	1	25.05	